

УДК 349.6

М. В. Троцька, канд. юрид. наук, доцент
Полтавський юридичний інститут
Національного університету «Юридична академія
України імені Ярослава Мудрого», м. Харків

ПРИРОДНІ РЕСУРСИ ЯК ОБ'ЄКТИ ПРАВА КОМУНАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

Під об'єктом правовідносин у теорії права розуміють матеріальні та нематеріальні блага, при одержанні, передачі або використанні яких виникають права та обов'язки учасників правовідносин. Природні об'єкти – складова частина навколишнього природного середовища або все довкілля в цілому, що охороняється нормами екологічного права. Вони наділені ознаками природного походження та знаходяться в єдиному екологічному зв'язку, можуть виконувати різноманітні екологічні функції та забезпечувати якість середовища мешкання людини [1, с. 20]. Природний об'єкт являє собою складову навколишнього природного середовища і пов'язаний більш з екологічною його характеристикою. У свою чергу, природний ресурс є складовою природного об'єкта і використовується для задоволення потреб людини та суспільства. Природні об'єкти є компонентами навколишнього природного середовища. А природні ресурси утворюють частини природ-

них об'єктів, які використовуються як джерела задоволення різних інтересів людини. При цьому в обох випадках йдеться про один природний об'єкт.

Метою даної статті є аналіз норм чинного законодавства щодо природних ресурсів як об'єктів права комунальної власності. Вивченням цієї теми в тій чи іншій мірі займалися окремі науковці, а саме: В. І. Андрейцев, С. В. Разметаєв, В. І. Семчик, А. К. Соколова, Н. І. Титова, В. І. Федорович, В. С. Шахов, Ю. С. Шемшученко, М. В. Шульга та ін., але повно, саме у вищезазначеному аспекті, питання не було досліджено. Для з'ясування окресленої проблематики скористаємося класифікацією, в якій взято за основу можливість перебувати в комунальній власності відповідних об'єктів з посиленням на положення чинного законодавства, а саме природні ресурси: 1) які можуть перебувати у комунальній власності поряд з державною та приватною (земля, ліси, тваринний світ); 2) які можуть перебувати у ко-

мунальній власності, але така можливість прямо не вказується в законодавстві (природно-заповідний фонд і рослинний світ); 3) щодо яких право комунальної власності не закріплено на рівні чинного законодавства (атмосферне повітря, надра та води). Дослідженню підлягатиме перша група зазначеної класифікації, оскільки лише стосовно цих об'єктів на рівні чинного законодавства чітко визначено право комунальної власності.

Зокрема, у ч. 2 ст. 83 Земельного кодексу України зазначається, що в комунальній власності перебувають усі землі в межах населених пунктів, крім земель приватної та державної власності, а також земельні ділянки за їх межами, на яких розташовані об'єкти комунальної власності [2; 2002. – № 3-4. – Ст. 27]. У положенні зазначеної статті йдеться, по-перше, про землі в межах населених пунктів (крім земель приватної та державної власності) та, по-друге, земельні ділянки за межами населених пунктів, на яких розташовані об'єкти комунальної власності.

Відповідно до Закону України «Про охорону земель» (п. 13 ч. 2 ст. 1) земля – поверхня суші з ґрунтами, корисними копалинами та іншими природними елементами, що органічно поєднані та функціонують разом з нею [2;

2003. – № 39. – Ст. 349]. У свою чергу, згідно з ч. 1 ст. 79 Земельного кодексу України (2001 р.), земельна ділянка – це частина земної поверхні з установленими межами, певним місцем розташування, з визначеними щодо неї правами.

Щодо взаємозв'язку між землею та земельною ділянкою, то у деяких джерелах зазначається таке співвідношення, як загального (земля) та безпосереднього (земельна ділянка) [4, с. 42]. Крім цього, можна говорити про первинне (земля) та похідне (земельна ділянка), оскільки коли розглядається земельна ділянка, завжди мається на увазі частина землі. До того ж, використовуючи таке поняття як «земля», під цим розуміються значні території.

Різне розуміння обсягу поняття «земля» завжди тягне за собою невизначеність стосовно конкретних ділянок земної поверхні, тому його застосування при характеристиці об'єктів правового регулювання є недоцільним, адже право визначається досить високим ступенем конкретизації явищ, на які воно чинить свій вплив. Крім того, досить часто застосування в широкому значенні поняття не відповідає вимогам ситуації, оскільки закриває собою багато нюансів, які були б помітні у більш вузькому розумінні [3, с. 43]. Наприклад, у ч. 1 ст. 83

Земельного кодексу України стосовно об'єкта комунальної власності на землю використовується поняття «земля», а не «земельна ділянка». Те ж саме поняття застосовується відносно об'єкта державної власності на землю (ч. 1 ст. 84 Земельного кодексу України). Якщо розглядати об'єкт приватної власності на землю, то в цьому випадку використовується поняття «земельна ділянка», а не «земля». Такий об'єкт, як земельна ділянка, є похідним від такого об'єкта, як земля, і характеризується безпосередністю у відносинах між конкретними суб'єктами.

Таким чином, виходячи зі співвідношення таких категорій як «земля» та «земельна ділянка», право комунальної власності в загальному значенні існує на землю, але у відносинах між конкретними суб'єктами воно трансформується у право комунальної власності на земельну ділянку.

Окрім того, при визначенні об'єкта права комунальної власності на землю враховується територіальний аспект її знаходження: в межах населених пунктів, крім земель приватної та державної власності та земельні ділянки за їх межами, але у взаємозв'язку з об'єктами комунальної власності.

Якщо з приводу земель у межах населених пунктів ситуація зрозуміла, то стосовно

земельних ділянок за їх межами – не зовсім, зокрема щодо об'єктів комунальної власності. Відповідно до ч. 1 ст. 142 Конституції України матеріальною і фінансовою основою місцевого самоврядування є рухоме й нерухоме майно, доходи місцевих бюджетів, інші кошти, земля, природні ресурси, що є у власності територіальних громад сіл, селищ, міст, районів у містах, а також об'єкти їхньої спільної власності, що перебувають в управлінні районних і обласних рад. Згідно з ч. 1 ст. 181 Цивільного кодексу України, до нерухомих речей (нерухоме майно, нерухомість) належать земельні ділянки, а також об'єкти, розташовані на земельній ділянці, переміщення яких є неможливим без їхнього знецінення та зміни призначення [2; 2003. – № 40. – Ст. 356]. У ч. 2 цієї ж статті: рухомими речами є речі, які можна вільно переміщувати у просторі.

Проаналізувавши наведені статті, доходимо висновку, що ч. 2 ст. 83 Земельного кодексу України потребує уточнення: у ній необхідно визначитися з приводу об'єктів комунальної власності. Ними є не просто названі об'єкти (оскільки останніми можуть бути як об'єкти рухомі, так і нерухомі), а тільки нерухомі об'єкти комунальної власності. До речі, ця точка зору вже була висловлена М. В. Шульгою [7, с. 12–18].

Щодо такого природного об'єкта як ліс, то відповідно до ч. 1 ст. 9 Лісового кодексу України: у комунальній власності перебувають ліси в межах населених пунктів, крім лісів, що перебувають у державній або приватній власності [2; 1994. – №17. – Ст. 99]. Окрім того, ч. 2 цієї статті закріплюється, що в комунальній власності можуть перебувати й інші ліси, набуті або віднесені до об'єктів комунальної власності в установленому законом порядку.

Тобто, у даній статті йдеться про ліс, який, у свою чергу, згідно з ч. 1 ст. 1 Лісового кодексу України становить тип природних комплексів, у якому поєднуються переважно деревна та чагарникова рослинність з відповідними ґрунтами, трав'яною рослинністю, тваринним світом, мікроорганізмами та іншими природними компонентами, що взаємопов'язані у своєму розвитку, впливають один на одного і на навколишнє природне середовище.

Окрім того, у положенні ч. 4 ст. 1 Лісового кодексу України використовується таке поняття як лісова ділянка – ділянка лісового фонду України з визначеними межами, виділена відповідно до цього Кодексу для ведення лісового господарства та використання лісових ресурсів без

вилучення її у землекористувача або власника землі. А також земельна лісова ділянка – земельна ділянка лісового фонду України з визначеними межами, яка надається або вилучається у землекористувача чи власника земельної ділянки для ведення лісового господарства або інших суспільних потреб відповідно до земельного законодавства (ч. 6 ст. 1 Лісового кодексу України).

Кожне із зазначених понять взаємозв'язане між собою*, поняття «ліс» використовується як загальне, що конкретизується через поняття лісової та земельної лісової ділянки, де лісова ділянка – 1) ділянка лісового фонду України; 2) виділена для: а) ведення лісового господарства та б) використання лісових ресурсів; 3) без вилучення її у (а) землекористувача або б) землевласника), а земельна лісова ділянка – 1) є земельною ділянкою лісового фонду України; 2) що (а) надається або б) вилучається; 3) у (а) землекористувача чи б) власника земельної ділянки); 4) для (а) ведення лісового господарства або б) інших суспільних потреб); 5) відповідно до земельного законодавства, що мають (як лісова ділянка, так і земельна лісова ділянка) визначені межі. Тобто: 1) лісова ділянка виділяється для

---

* Реально право власності на «ліси» реалізується, насамперед, через право власності на землі лісового фонду [6, с. 76].

ведення лісового господарства та використання лісових ресурсів, а земельна лісова ділянка – надається або вилучається для ведення лісового господарства або інших суспільних потреб; 2) лісова ділянка виділяється без вилучення її у землекористувача або власника землі, а щодо земельної лісової ділянки передбачається можливість її вилучення у землекористувача чи власника земельної ділянки; 3) питання щодо виділення лісової ділянки врегульовуються Лісовим кодексом України, а щодо надання земельних лісових ділянок – Земельним кодексом України.

Окрім того, при визначенні права комунальної власності на цей природний об'єкт враховується територіальний аспект його знаходження – ліси в межах населених пунктів, крім лісів, що перебувають у державній або приватній власності, та можливість перебування лісів на праві комунальної власності, які набуті або віднесені до таких об'єктів в установленому законом порядку. Зазначимо, що останнє формулювання недостатньо визначене, необхідно було б його більш конкретизувати. Як зазначає А. К. Соколова, доцільно було б чіткіше визначи-

ти, яким саме критеріям повинні були б відповідати вказані ліси [5, с. 127].

Щодо об'єктів тваринного світу, то в ч. 1 ст. 3 Закону України «Про тваринний світ» вказується, що об'єктами тваринного світу, на які поширюється дія цього Закону, є: дикі тварини – хордові, в тому числі хребетні (ссавці, птахи, плазуни, земноводні, риби та інші) і безхребетні (членистоногі, молюски, голкошкірі та інші) в усьому їх видовому і популяційному різноманітті та на всіх стадіях розвитку (ембріони, яйця, лялечки тощо), які перебувають у стані природної волі, утримуються у напіввільних умовах чи в неволі; частини диких тварин (роги, шкіра тощо); продукти життєдіяльності диких тварин (мед, віск тощо) [2; 2002. – № 14. – Ст. 97].

У ч. 5 ст. 5 даного Закону зазначається, що об'єкти тваринного світу в Україні можуть перебувати у державній, комунальній та приватній власності.

У ч. 1 ст. 6 Закону: об'єкти тваринного світу, які утримуються (зберігаються) підприємствами, установами та організаціями державної або комунальної форми власності, є об'єктом права державної або комунальної власності*.

* Питання щодо взаємозв'язку територіальних громад як суб'єктів права комунальної власності на об'єкти тваринного світу та підприємств, установ, організацій комунальної форми власності на утриманні (зберіганні) яких знаходяться такі об'єкти буде предметом дослідження наступної статті.

Тобто, об'єктами права комунальної власності на зазначені об'єкти є, по-перше, дикі тварини, які перебувають у стані природної волі, утримуються у напіввільних умовах чи в неволі; частини диких тварин та продукти їх життєдіяльності. По-друге, ті, що перебувають на утриманні (зберіганні) підприємств, установ та організацій комунальної власності.

Отже, враховуючи закріплені вище положення щодо розглянутих об'єктів комунальної

власності, можна дійти таких висновків. По-перше, право комунальної власності на природні ресурси виникає щодо об'єктів, які мають природне походження і знаходяться в нерозривному зв'язку з навколишнім природним середовищем. По-друге, право комунальної власності на природні ресурси існує у цілому на відповідні об'єкти, але у відносинах між конкретними суб'єктами воно трансформується у право комунальної власності на чітко визначений природний ресурс.

Список літератури: 1. *Гетьман А. П.* Екологічне право України в запитаннях та відповідях : навч. посіб. / А. П. Гетьман, М. В. Шульга, Г. В. Анісімова, А. К. Соколова – Х. : ТОВ «Одіссей», 2008. – 480 с. 2. *Відомості Верховної Ради України.* 3. *Єрмоленко В.* Земельні ресурси в майновому обороті / В. Єрмоленко // Право України. – 2004. – № 6. – С. 43 – 46. 4. *Пейчев К.* Поняття земельної ділянки як специфічного об'єкта відчуження / К. Пейчев // Підприємництво, госп-во і право. – 2002. – № 11. – С. 41–43. 5. *Соколова А. К.* Комунальна та інші форми власності на ліси в новому Лісовому кодексі України / А. К. Соколова // Пробл. законності. – 2006. – Вип. 83. – С. 123–129. 6. *Шершун С.* Право власності на ліс / С. Шершун // Право України. – 2004. – № 12. – С. 75–80. 7. *Шульга М. В.* Деякі питання права спільної власності територіальних громад на землю / М. В. Шульга // Зем. право України. – 2006. – № 3. – С. 12 – 18.

ПРИРОДНЫЕ РЕСУРСЫ КАК ОБЪЕКТЫ ПРАВА КОММУНАЛЬНОЙ СОБСТВЕННОСТИ

Троцкая М. В.

Исследуются объекты права коммунальной собственности на природные ресурсы с анализом норм действующего законодательства. Устанавливаются соотношения понятий общего и частного характера. Определяются признаки соответствующих объектов.

Ключевые слова: объекты, природные ресурсы, право собственности, право коммунальной собственности.

NATURAL RESOURCES AS AN OBJECT OF COMMUNAL PROPERTY LAW

Trotskaya M. V.

Objects of municipal property of natural resources are researched and rules of legislation in force are analyzed. Correlation of notions of general and private nature is ascertained. Attributes of corresponding objects are defined.

Key words: objects, natural resources, ownership right, municipal property right.

Надійшла до редакції 24.05.2011 р.